

5. Biznes və sahibkarlığın təhlükəsizliyi

Bazar iqtisadiyyatının sərt rəqabət şəraitində bir sıra risklər mövcuddur:

- Müflisləşmə riski (bankrotluq)
- Aldanılma riski (saxtakarlıq, dələduzluq)
- Qarətölünmə riski və s...

Biznesin iqtisadi təhlükəsizlik səviyyəsi xarici və daxili amillərdən asılıdır.

Xarici amillər:

- Ölkənin iqtisadi, siyasi, hüquqi qanunvericilik durumu
- Sərbəst rəqabət mühiti
- Rəqiblər (konkurentlər) və s...

Daxili amillər:

- Korporativ resursların yetərli olmaması
- Personalın peşəkarlıq dərəcəsinin aşağı olması
- İdarəetmə səviyyəsinin qeyri-adekvat olması və s...

Müasir dövrdə iqtisadi təhlükəsizliyin təmin edilməsindən daha çox, onun təhlili aktual problemlərdən biri olaraq qalmaqdadır. Belə ki, hər bir cəmiyyətdə iqtisadi təhlükəsizlik strategiyası hazırlanarkən iqtisadi təhlükə amillərinin öyrənilməsi və düzgün qiymətləndirilməsi tələb olunur.

Hər hansı bir problemi həll etməzdən öncə onun səbəbləri müəyyən edilməlidir. Metafizika dilində desək, səbəb-nəticə kateqoriyası nəzərə alınmalıdır.

Bir sıra ölkələrdə biznes strukturlara qarşı müxtəlif cinayətkar qruplar tərəfindən qəsdetmə halları müşahidə olunur. Belə hallar şirkətlərə iqtisadi təhlükələr yaradır:

Lakin, onu da qeyd etmək lazımdır ki, bir sıra hallarda sahibkarların özləri də korporativ maraqlarını qeyri-qanuni metodlardan təmin etməyə çalışırlar:

- Şantaj
- Sabotaj
- Zorakılıq
- Dövlət məmurlarına rüşvət verərək rəqibləri sıradan çıxarmaq

- Qiymətlərin süni azaldılması və ya artırılması siyasəti və s...

Biznes strukturlar şirkətin təhlükəsizlik sistemini qurarkən bir sıra mühüm amilləri nəzərə almalıdırlar:

- Personal (çalışanlar və ehtiyat kadr fondunda olan içşilər)
- Maliyyə vasitələri (valyuta, qiymətli kağızlar, maliyyə sənədləri və s...)
- Maddi vasitələr (əsas fondlar, tikililər, anbarlar, avadanlıqlar, hazır məhsullar və s...)
- İT sistemlər (proqram-təchizatı və ya təminatı, servrlər, kompüterlər, qadjetlər və s...)
- Kommersiya sirri (informasiya resurslarının müdafiə və mühafizəsi sistemləri və s...)

Şirkətin təhlükə yaradan daxili hədələr:

- Əməkdaşın cinayətkar və digər neqativ fəaliyyəti
- Kommersiya sirrinin qorunması rejiminin pozulması (tövsiyyə edilməyən kənar əlaqələr)
- Texniki vasitələrdən istifadə qaydasının pozulması
- Fövqəladə hadisələrin baş verməsinə dair münbit şəraitin yaradılması və s...

Şirkətin təhlükə yaradan xarici təhdidlər:

- Xarici ölkələrin xüsusi xidmət orqanları
- Sənaye casusluğu
- Mütəşəkkil cinayətkar qruplar
- Müxtəlif fırıldaqçı subyektlər və s...

İqtisadi cinayətkarlıq hazırkı dövrdə təkə iqtisadi yox, həm də siyasi və sosial stabilliyə müxtəlif təhlükələr yaradır, bazar münasibətlərinin inkişafını çətinləşdirir, cəmiyyəti parçalayır, vətəndaşlarda pessimiz əhval-ruhiyyəsi və qanuna inamsızlıq yaradır.

Hal-hazırda iqtisadi fəaliyyət sahəsində yeni cinayət növləri yaranıb:

- Yalançı sahibkarlıq
- “Çirkli pulların” leqallaşdırılması

- Qeyri-qanuni kreditlərin alınması
- Kreditin qaytarılmasından yayınma
- Məqsədli və saxta müflisləşmə
- Qiymətli kağızların buraxılışından sui-istifadə
- Qəsdən yalan reklamın yayılması
- Qeyri-qanuni yolla kommersiya sirri olan məlumatın alınması və yayılması
- Qanuni sahibkarlıq fəaliyyətinə təhlükələrin, maneələrin yaradılması və s...

Mövcud qanunvericiliyə əsasən dələduzluq - inamdan sui-istifadə yolu ilə özgəsinin malına yiyələnmək deməkdir.

Dələduzluq elə cinayət növüdür ki, o edilən zaman hiss ediləcək əlamətlərə malik olmaya bilər.

İnamdan sui-istifadə əsasən o vaxt baş verir ki, əməkdaşlar arasındakı münasibətlər lazımi formada rəsmiləşdirilmir, sazişlər bağlayarkən elementar yazının hüquqi formatına riayət edilmir. Dələduz isə bundan əlverişli hallar ələ düşən kimi istifadə edir.

Bu gün ən çox yayılan dələduzluq növü qabaqcadan planlaşdırılmış müflisləşmədir ki, bunun da sxemi çox sadədir.

Məsələn, əvvəlcə firma o qədər də böyük olmayan sayda mal alır və pulunu ödəyir. Sonra isə kreditlə daha böyük miqdarda mal alınır. Mal təcili olaraq reallaşdırılır, əldə edilən vəsait isə sonda mənimsənilir.

Daha sonra isə, kreditorlar, yaxud firma sahibi məhkəməyə müraciət edir ki, onun müəssisəsini müflis olmuş elan etsin. Onun borcunu ödəyə bilməyəcəyinə dair məhkəmə qərar çıxardıqdan sonra "firma" ləğv edilir, əmlakı isə satılır.

Məhz bu yalandan hər hansı bir mala tələb artdıqda da istifadə edilir. Bu cinayətlərin törədilməsində başlıca səbəblərdən biri vəzifəli şəxslərin şəxsiyyəti təsdiqləyən sənədlərin yoxlanılması prosesində göstərdikləri səhlənkarlıqdır.

Fırıldaqçılar, bir qayda olaraq, mövcud olmayan firmaların sənəd və rekvizitlərindən istifadə edirlər. Firmalardan böyük məbləğdə avans kredit alır və sonra qaçıb aradan çıxırlar.

Firma haqqında məlumat alarkən hər bir sahibkar aşağıdakı hüquqi amillərin mövcud olmasına əmin olmalıdır:

- Firmanın dövlət reyestrinə daxil olunması haqda sənəd

- Firmanın hüquqi rekvizitlərini təsdiqləyən sənədlər (ofisin ünvanı, iş telefonları, rəsmi WEB saytı, email adresləri və s...)
- VÖEN və bank hesablarını təsdiq edən sənədlər
- Firmanın əmtəə nişanının olması və s...

Yuxarıda qeyd edilən sənədlərin hamısı notarial qaydada təsdiq olunmalıdır.

Şübhə doğuran məqamlar:

- Bir şəxsin adına olan xeyli miqdarda firmaların mövcudluğu
- Səhmdar cəmiyyətlərin səhmləri barədə məlumatın olmaması
- Xeyli miqdarda firmaların eyni direktorunun olması
- Eyni adda eyni fiziki şəxsin adına olan xeyli miqdarda bir-birinə bağlı firmaların olması
- Firmanın xarici iqtisadi fəaliyyəti barədə məlumatın olmaması;
- Uzun müddət ərzində firmanın ancaq bir-iki işçisinin olması və s...

Firmanın balans göstəricilərinin diqqətlə yoxlanılması da vacib və əhəmiyyətli məsələlərdəndir.

Əlbəttə ki, yuxarıda sadalanan şübhəli məqamlar heç də hər hansı bir firmanın etibarsız olduğu anlamına gətirmir. Bunlar, sadəcə, şübhə doğuran amillərdir ki, hər bir sahibkar bu cür hallarla qarşılaşdığı zaman əməkdaşlıq edəcəyi firma haqqında daha çox məlumata malik olmalıdır.

Əgər biznesməndən nə isə inadla xahiş edilərsə və ya inadla təklif edilərsə, bunun kimə və nə üçün lazım olduğunu da araşdırmaq tələb olunur.

Firma personalı tərəfindən edilən dələduzluq, adətən möhür, ştampt, ciddi hesabat blankları, mühasibat sənədləri ilə əlaqəsi olan əməkdaşlar tərəfindən edilir.

Firma işçisinin bu cür dələduzluğunun başlıca səbəbi onun şəxsi keyfiyyətləridir.

Bu halların baş verməsinə səbəb isə elementar nizam-intizamın olmaması, firmadaxili davranış məəcəlləsinin olmaması, firmadaxili nəzarətin və yoxlamanın zəif olmasıdır.

Baş verənlərə rəhbərliyin laqeydliyi, təftiş, qəfil yoxlama və audit yoxlamanın aparılmaması, həddindən artıq inam da firmadaxili fırıldaqçılara şərait yaradır.

Sahibkarlıq fəaliyyətində baş verən dələduzluğu, şərti olaraq, 3 mərhələyə bölmək olar:

- Oğurluq - nəğd pulun və digər aktivlərin mənimsənilməsi
- Gizlətmə - oğurluğu, dələduzluğu gizlətmək tədbirləri (dəlillərin məhvi, maliyyə hesabatlarının saxtalaşdırılması və s...)
- Realizasiya - oğurlanmış malın satılışı, yaxud oğurlanmış məbləğin nəğd yaxud nəğd olmayan pula çevrilməsi, onun xərclənməsi.

Dələduzluq hər üç mərhələdə aşkarlana bilər. Əgər firmada oğurluğa qarşı müdafiə tədbirləri sistemli bir qaydada həyata keçirilərsə, bu oğurluq etimalını əhəmiyyətli dərəcədə azaldar. Burada, həmçinin, işçidə əvvəllər ona məxsus olmayan cəhətlərin yaranmasına da diqqət yetirmək lazımdır.

Firma əməkdaşları tərəfindən törədə biləcək dələduzluğun qarşısını almaq və biznesin stabil inkişafı üçün aşağıdakı addımlar tələb olunur:

- Başqa şəxsə çek imzalamaq və xərclərin smetasını təsdiq etmək hüququ verməmək (çıxılmaz hallar istisna olmaqla)
- Heç vaxt tam doldurulmayan çekləri imzalamamaq (yaxud da imzalayarkən boş hissələrin üzərində xəttlər çəkilməlidir)
- Ödəniləcək məbləğin ödənilməsinə çeklərin imzalanması zamanı həyata keçirmək
- Çekləri imzalamaqdan öncə göstərilən malların həqiqətən alınmasına tam əmin olmaq
- Daimi olaraq möhlətlə mal satışının və müxtəlif ticarət güzəştlərinin nəzarətdə saxlamaq
- Bank hesablaşma sənədləri müntəzəm olaraq yoxlanmalıdır
- Mallar daxil olduqdan dərhal sonra mədaxilə yazılmalıdırlar
- İxtisaslaşmış yoxlama olmadan əksik olan mallar hesabdən silinməməlidir
- Satışdan gələn gəlir rəhbərlik tərəfindən xüsusi nəzarətə alınmalıdır, gəlirin mənbələri müvafiq sənədlərlə təsdiq edilməlidir
- Bütün mal - nəqliyyat sənədlərinə müntəzəm olaraq baxış keçirilməlidir
- İşə qəbul edərkən namizədlər haqqında ətraflı məlumat toplanmalıdır
- Müntəzəm olaraq kadrların rotasiyasını (yerdəyişmə) və kadr auditi həyata keçirilməlidir